KRZYSZTOF RUCHNIEWICZ

"STALINOWSKI GOTYK". AL. IM. STALINA W BERLINIE

WSTĘP

Dzisiaj niewiele już zostało z reprezentacyjności dawnych dziesięcioleci. Miała to być naczelna budowa socjalizmu, dowód jego zwycięstwa w rywalizacji z kapitalizmem na polu architektury i mieszkalnictwa. Aleję im. Józefa Stalina w Berlinie (od 1961 roku Aleja im. Karola Marxa) warto jest zwiedzić, by poznać sposób obchodzenia się Niemców z przeszłością. Nie usuwanie czy zacieranie śladów jest na porządku dziennym, lecz edukacja i pamięć, a także użyteczność.

Znaczenie Alei w przeszłości

Berlińska Aleja im. Stalina bywa najczęściej przywoływana w kontekście powstania ludowego w NRD w czerwcu 1953 roku. W połowie tego miesiąca doszło na tej pokazowej budowie socjalizmu do przerw pracy, które wobec narastającego niezadowolenia z polityki władz i trudności życia codziennego szybko przerodziły się w masowe manifestacje, a w końcu ogólnokrajowe powstanie. W późniejszych latach o Alei nie było słychać, nie wyróżniała się z tkanki wschodniego Berlina. Po zjednoczeniu miasta jej znaczenie jeszcze spadło. Budynki zaczęły się wyludniać, nieremontowane fasady zaczęły straszyć odpadającymi tynkami i ozdobnymi niegdyś kaflami. Część z nich do dzisiaj wieje pustką. Od kilku lat realizowany jest jednak program rewitalizacji dawnej Alei, tchnięcia w nią nowego życia. Czy zrośnie się z dynamiczną europejską metropolia, jaką jest dziś Berlin?

Można zaryzykować twierdzenie, że ta w zamyśle reprezentacyjna ulica podzieliła los innych tego typu rozwiązań w Europie Środkowo-Wschodniej. Pierwsze lata po II wojnie światowej były „złotym okresem“ dla planistów i architektów. Po raz pierwszy uzyskali oni możliwość realizacji w pełni swych planów, w obliczu ogromu wojennych zniszczeń nie musieli ograniczać się i uwzględniać przedwojenną zabudowę, bo jej często nie było lub przeobraziła się w kupę gruzu. W dodatku państwowy mecenat tworzył komfortową, przynajmniej na pozór, sytuację. Co ciekawe, nie była to jedynie specyfika bloku wschodniego. Podobnie czyniono na zachodzie Europy. Była jednak ogromna różnica – kwestia urbanistyki i estetyki na wschodzie była sprawą polityczną, a nawet ideologiczną. Miasta odbudowywano zgodnie z tzw. realizmem socjalistycznym. Wzory czerpano z ZSRR, inspirując się, a często kopiując tamtejsze rozwiązania.

Projekt polityczny

Budowa Alei im. Stalina od początku była przedsięwzięciem politycznym. W połowie maja 1949 roku, kilka miesięcy przed powstaniem NRD, burmistrz Berlina (Wschodniego) Friedrich Ebert przedstawił dziesięcioletni „Generalny plan odbudowy Berlina“. Na pierwszy ogień miała pójść dzielnica robotnicza Friedrichhain, która uległa znacznemu zniszczeniu w lutym 1945 roku. Na wniosek wschodnioberlińskich socjaldemokratów zaproponowano budowę tzw. miejskiej wsi (Stadtdorf), która swym kształtem nawiązywała do popularnego w okresie Republiki Weimarskiej miasta-ogrodu. Na obszarze 28 ha położonym na południe od Frankfurterallee, między ulicami Warschauer i Federsdorfer miano zbudować 180 domków z ogródkami, w których mieścić się miało 1900 mieszkań dla ok. 5 tys. osób (jeden typ mieszkania nazwano „warszawskim“, miało się składać z 1,5 pokoju i liczyć 39 m2). Przewidziano też domki jednorodzinne (80 m2). Wspólnie użytkowane miały być „Dom demokracji“, szkoła, przedszkole, ambulatorium, gospody i sklepy. Jednak na przeszkodzie w realizacji tych planów, w swym założeniu mocno jednak „wczorajszych”, stanęła polityka.

Frankfurter Allee staje się Al. im. Stalina

W 70. rocznicę urodzin Stalina, 21 grudnia 1949 roku podczas wiecu politycznego ogłoszono przemianowanie Frankfurter Alle na Al. im. Stalina. Taki patron oznaczał jednoznaczny estetyczny wybór. Politycy młodziutkiej NRD postanowili zaczerpnąć wzory odbudowy Berlina w Moskwie. Architektom i urbanistom pozostało opracowanie całości na desce kreślarskiej. Temu służyły dwa pobyty delegacji w ZSRR najwyższego szczebla; w grudniu 1949 roku W. Ulbrichta i burmistrza Berlina, Eberta, a w kwietniu 1950 roku delegacji pod kierunkiem ministra odbudowy, Lothara Bolza (znaleźli się w niej główni architekci).

Podnoszeniem kraju ze zniszczeń, w pierwszej kolejności Berlina, zajęto się także w czasie III Zjazdu SED (Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec) w lipcu 1950 roku. Uchwalono pięcioletni plan odbudowy centrum wschodniej części miasta, będącej teraz stolicą państwa wschodnioniemieckiego (kilka tygodni później Tymczasowy Parlament potwierdził podjęte uchwały).

W sierpniu 1950 Rada Ministrów NRD oraz magistrat Berlina odłożyła plany budowy „miasta-wsi“ ad acta. Nowy projekt miał odpowiadać w pełni duchowi ”pierwszego państwa robotnika i chłopa” na niemieckiej ziemi.

Wieżowiec Henselmanna

Jeszcze przez rozpoczęciem obrad III Zjazdu, 19 lipca burmistrz Ebert położył kamień węgielny pod pierwszy odcinek Al. im. Stalina. W listopadzie 1950 roku oddano 192 mieszkania (do końca roku oddano kolejnych 184). Trwały prace nad kolejnymi częściami ulicy. Prace architektów nadzorował sam przywódca SED, Walter Ulbricht. Jego zdaniem pierwsze projekty zbyt mocno przypominały tradycje Bauhausu, który zgodnie z radziecką wykładnią uważano za „kosmopolityczny wyraz zachodniego budowania“. Ulbricht zorganizował naradę z architektami. Czas naglił. W sierpniu miały się odbyć III Światowe Dni Młodzieży. Naprzeciwko pomnika Stalina

(monument stał do 1961 roku) chciano otworzyć halę sportową. Zbudowano ją w rekordowym czasie 148 dni i oddano do użytku 2 sierpnia 1951 roku (w 1971 roku rozebrano ją z powodu groźby zawalania w wyniku błędów konstrukcyjnych, w tym miejscu wybudowano wieżowce).

Znaczącym osiągnięciem była budowa wieżowca projektu Hermanna Henselmanna, którą rozpoczęto 1 września 1951 roku. Nad wejściem do budynku umieszczono cytat z Bertolda Brechta). Rok później, 1 maja 1952 roku oddano go do użytku. Składał się z 33 mieszkań, każde o powierzchni 65m2. Czynsz ustalono na symboliczną kwotę 90 fenigów za metr2 (w 1955 roku średnia zarobków wynosiła 432 DM). Mieszkania otrzymało 30 robotników, architekt, nauczyciel oraz milicjant. Wieżowiec przy Weberwiese stał się „symbolem nowej niemieckiej architektury".

Nowy konkurs

Biuro Polityczne SED ostatecznie negatywnie oceniło projekt Henselmanna i postanowiło rozpisać nowy konkurs. Do lipca 1951 r. zgłoszono ponad 40 projektów, jednak odrzucono je z powodu „formalistycznych tendencji". „Formalizm" zarzucono również Hanselmannowi. W końcu nagrodzono pięć projektów. Żaden nie nadawał się jednak, zdaniem komisji, do realizacji. Pięć nagrodzonych zespołów zgodziło się przygotować wspólne rozwiązanie, do grupy dołączył także Henselmann. Architekci udali się do Kienbaum pod Berlinem, by w spokoju – i kolektywnie – przygotować projekt (przyjęto go na początku grudnia 1951 roku).

Narodowy program odbudowy Berlina

Pod koniec listopada 1951 roku KC SED opublikował odezwę „Odbudowa Berlina!". W centrum znalazła się Al. im. Stalina, wzdłuż której miały stanąć wieżowce i budynki mieszkalne. Traktowano ją jako wzorzec dla pozostałych berlińskich budów. Mieszkańców wezwano do dobrowolnej pracy przy odgruzowywaniu miasta i pozyskiwaniu materiału budowlanego. Zorganizowano też loterię na rzecz odbudowy. Realizację programu rozpoczęto 2 stycznia 1952 roku. Akcja spotkała się z żywym odzewem ludności. W pierwszych tygodniach 1952 roku zgłosiło się 45 tys. ochotników, w sumie w całym roku przepracowano 4 mln godzin i pozyskano prawie 40 mln cegieł.

W styczniu 1952 roku ruszyła budowa. W lutym tego roku premier Otto Grotewohl położył kamień węgielny pod jeden z ciągów budynków. Planowano wybudować dwanaście domów długich na 100 do 300 metrów, o siedmiu lub dziewięciu piętrach. Mieścić się tam miało ponad 2 tys. mieszkań. Mieszkania były małe, posiadały dwa lub trzy pokoje. Były wyposażone w łazienkę, na podłogach położono parkiety, zainstalowano centralne ogrzewanie. Domy wyposażono w windy. Na parterze ulokowano sklepy oraz restauracje. Zewnętrzne fasady ozdobiono ceramiką miśnieńską. Prace posuwały się szybko. Na przełomie 1952/53 oddano do użytku ponad 2100 mieszkań.

Organizacja życia mieszkańców

Mieszkańcy Alei stanowić mieli wzorowy kolektyw, część nowego społeczeństwa przełomowej epoki. Najbardziej politycznie aktywni należeli do grup partyjnych, pozostali mieli udzielać się w komitetach pokojowych lub lokatorskich. Regularne zebrania lokatorów, masówki czy inne zbiorowe imprezy były obowiązkowe. Wyprowadzka z mieszkania była związana z udzieleniem szczegółowych wyjaśnień co do przyczyn rezygnacji.

Należy dodać, że zachodnia część Alei od Strausberger Platz w kierunku Alexanderplatz z szerokością 125 metrów służyła jako miejsce masowych demonstracji aranżowanych przez reżym. Kierownictwo partii na trybunach witało rzesze robotników i chłopów, odbierało też – mimo protestów zachodnich komendantów wojskowych Berlina Zachodniego – defilady wojskowe. Najbardziej znanymi budynkami w tej części alei były „Dom nauczyciela“, Cafe Moskwa, Kino International, a także legendarna lodziarnia Mokka-Milch-Eisbar.

Zakończenie budowy

Budowa przypominała inne projekty tego czasu. Istniała rywalizacja o wykonanie norm, inspirowana i nadzorowana przez władze. Podwyższano je zresztą stale, co miało bezpośrednie przełożenie na pogorszenie warunków pracy i wzrost niezadowolenia robotników. Wyśrubowane normy będą jednym z powodów ogłoszenia strajku, potem powstania w czerwcu 1953 roku. W następnych miesiącach zwoliono tempo prac. Ukończono je dopiero w latach 1956-1958.

Pomimo iż na XX Zjeździe KPdSU potępiono kult Stalina, władze NRD nie kwapiły się ze zmianą nazwy ulicy. Dopiero późną jesienią 1961 roku, osiem lat po śmierci radzieckiego dyktatora, usunięto jego pomnik po cichu, bez udziału publiczności. Wprawdzie przygotowano milicjantów na ewentualne protesty mieszkańców, jednak okazało się to przedwczesne. Nikomu nie przeszkadzało usunięcie pomnika. Materiał z pomnika przetopiono i wykonano z niego figury zwierząt do berlińskiego ZOO.

Natomiast 14 listopada 1961 roku magistrat Berlina poinformował w krótkim komunikacie, że Al. im. Stalina została przemianowana na Al. im. Karola Marxa. Podobnie bez rozgłosu zamieniono nazwę Stalinstadt an der Oder (enerdowskiej Nowej Huty) na Eisenhüttenstadt.

FIT X
bcc

FIT X

NO
INTERNAT
FRANZ
ROGOWSKI
PAULA
BEER
EIN FILM VON CHRISTIAN PETZOLD
TRANSIT
HARALD MARTENSTEIN
LITERATUR LIVE
MONGAY
TRANSIT
3 TAGE IN QUIBERON

MOSKAU
MOCKBA RESTAURANT
MOSKAU KONZERTCAFÉ

Strausberger Platz
Karl-Marx-Allee
53-57
Danzigerstr. 53
5. Juli
BERLIN

61
ZAHNARZTPRAXIS
Steigleitung trocken
KMA 61
Löschwassereinspeisung

123

5
10
Karl-Marx-Allee

Alpenwirt

105
Hauseingang 105A Rückseite
Schaller · Held · Weiß
RECHTSANWÄLTE
Telefon: 030 93 93 70 50

109

HOUSE RESTAURANT
Character One : Susan
film by Tim Lienhard
Character One : Susan
film by Tim Lienhard
Character One : Susan
film by Tim Lienhard

KOSMOS

U
Frankfurter Tor
U
Frankfurter Tor
Citymostel
BERLIN

Arztpraxis
Allgemein- und Familienmedizin
#BERLIN
BRENNT

Jägermeister

PIZZA-MANUFAKTUR

NOW
Löschwas speisung

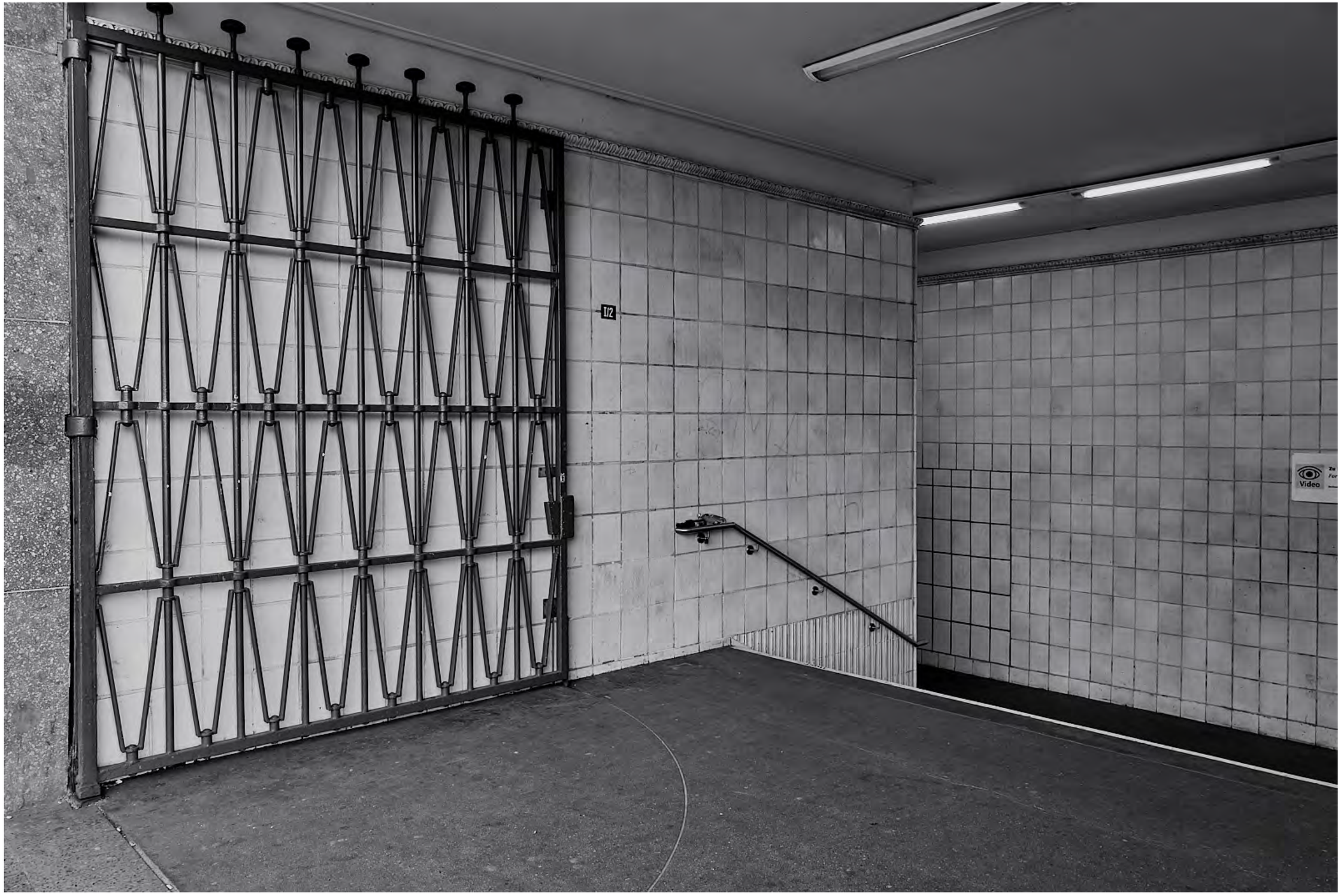
1/2
Video

City Hopper
ROBBEN & WIENTJES

EVENTLOCATION
GESUCHT?
KOSMOS
GEFUNDEN!
WWW.KOSMOS-BERLIN.DE
yellow
smart

KOSMOS

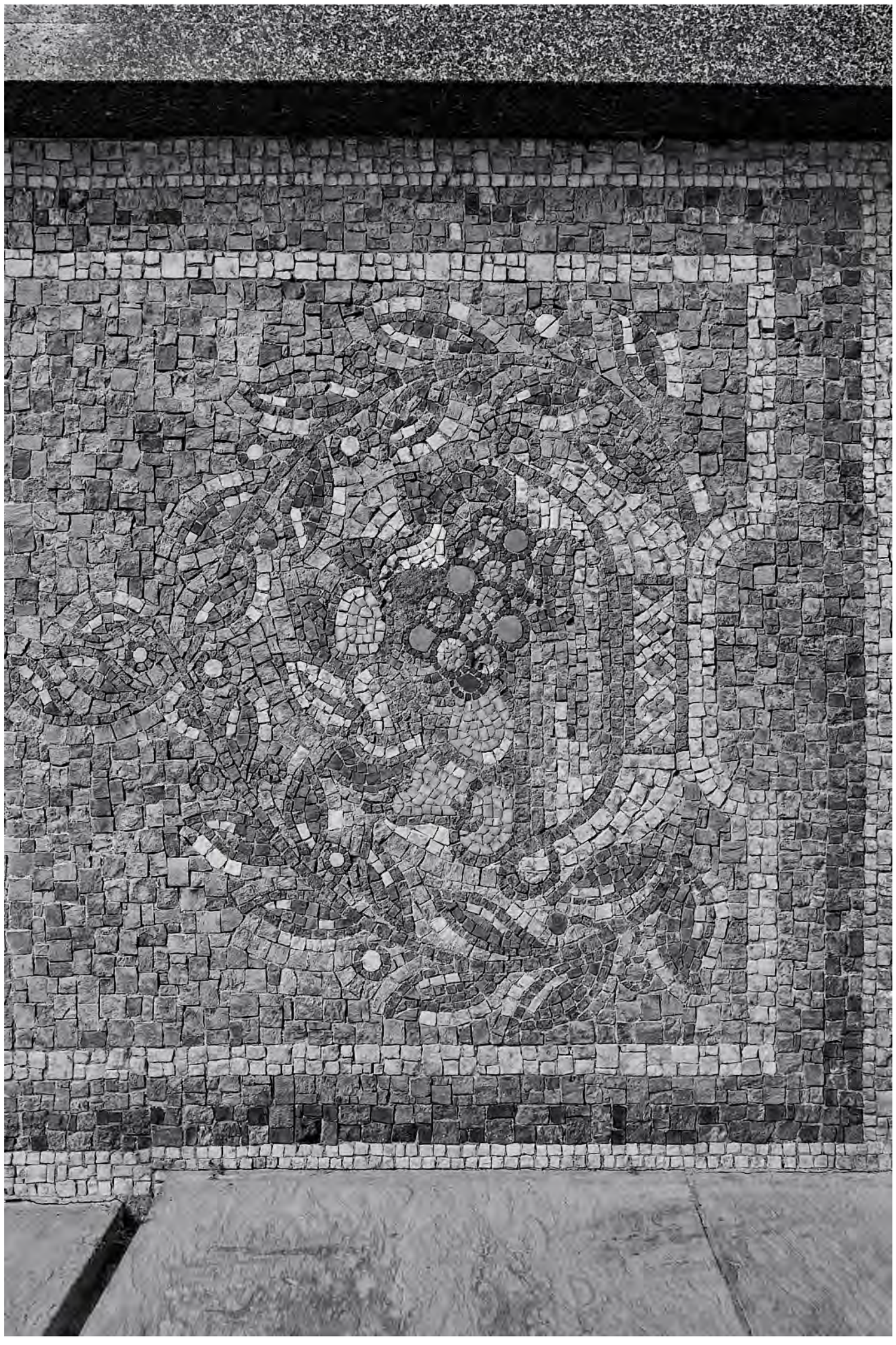

Steigleitung trocken

Ministerpräsident
Otto Grotewohl
legte am 3.2.1952 den
GRUNDSTEIN
für diesen Block

BLOCK E-SÜD
Otto Grotewohl
GRUNDSTEIN

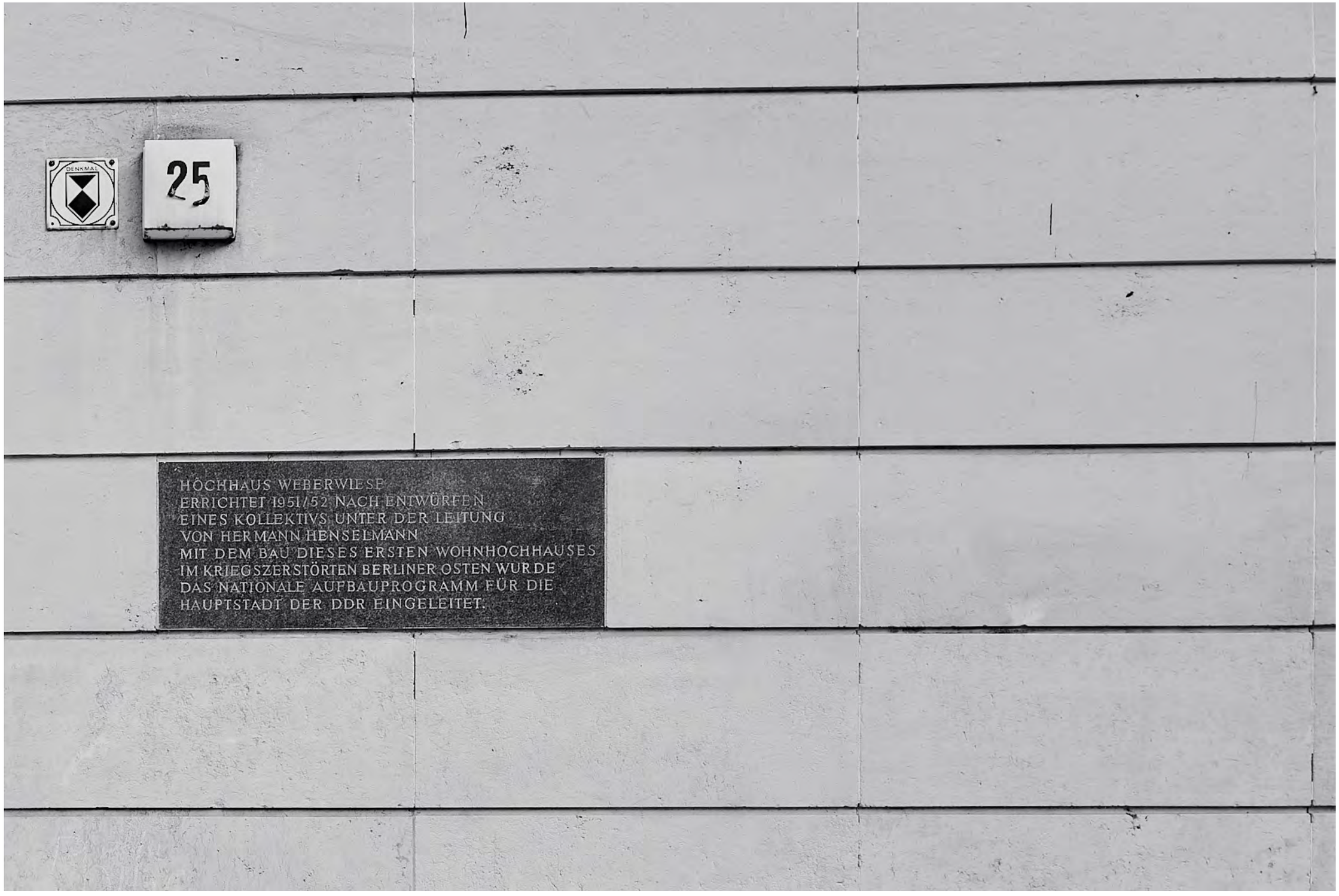
DENKMAL
25
HOCHHAUS WEBERWIESE
ERRICHTET 1951/52 NACH ENTWÜRFEN
EINES KOLLEKTIVS UNTER DER LEITUNG
VON HERMANN HENSELMANN
MIT DEM BAU DIESES ERSTEN WOHNHOCHHAUSES
IM KRIEGSZERSTÖRTEN BERLINER OSTEN WURDE
DAS NATIONALE AUFBAUPROGRAMM FÜR DIE
HAUPTSTADT DER DDR EINGELEITET.

25

KARL MARX BUCHHANDLUNG
SternbergPress
COCKTAILIAN
MADE IN
GSA

AVIS

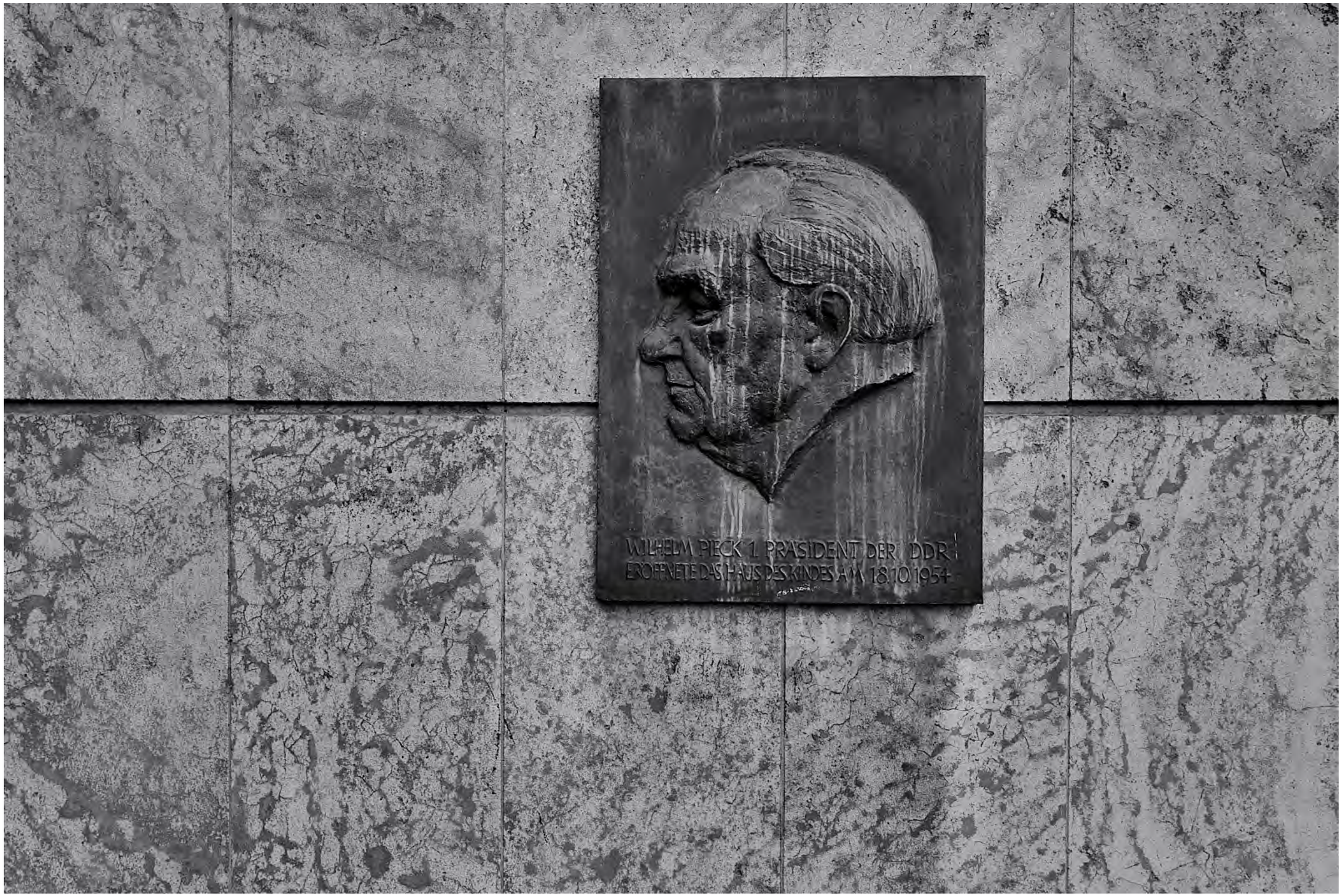
WILHELM PIECK 1. PRÄSIDENT DER DDR
ERÖFFNETE DAS HAUS DES KINDES AM 18.10.1954

HypoVereinsbank
EINGANG RESTAURANT HAUS BERLIN

LKW Tatra
MOTOKOV

Holiday Inn
FAHRRAD

Haus des Lehrers

ZAKOŃCZENIE

© Krzysztof Ruchniewicz

Zdjęcia wykonałem w czasie pobytu w Berlinie w kwieniu 2018 r. Do zdjęć w mieście sprawdził się obiektyw szerokokątny (28 mm). Niektóre zniekształcenia pozostawiłem świadomie. Do wywołania użyłem programu Capture One 11, ograniczając jednak ingerencje do minimum.

Za wszelkie uwagi i do zdjęć, i strony technicznej, będę wdzięczny. Proszę kierować je na mój adres mailowy:
ruchpho@gmail.com